

Kultur- ja
dásseárvodepartemeanta

Álkeslohkan-veršuvdna

Meld. St. 8 (2022–2023)

Doaimmashehttejuwvon olbmuid olmmošvuoigatvuođat

– Lea sáhka guldaleamis ja oaidnimis

Kultur- ja
dásseárvodepartemeanta

Álkeslohkan-veršuvdna

Doaimmashehttejuvwon olbmuid olmmošvuoigatvuodát

- Lea sáhka guldaleamis ja oaidnimis

Álgu

Skábmamánu 2022:s sáddii ráđđehus raportta
Stuorradiggái. Raporta lei doaimmashehttejuvvon olbmuid
olmmošvuoigatvuođaid birra. Raporta ovddiduvvui dan
mállet teakstan mii gohčoduvvo stuorradiggedieđáhus.
Stuorradiggedieđáhusa namma lei Dieđ. St. 8 (2022–2023)
Doaimmashehttejuvvon olbmuid olmmošvuoigatvuođat
– *Lea sáhka guldaleamis ja oaidnimis.*

Dát lea álkeslohkan veršuvdna stuorradiggedieđáhusas.

Sisdoallu

Álgu	3
Stuorradiggedieđáhusa birra	7
Mii lea stuorradiggedieđáhusa mihttomearri?	8
Olmmošvuoigatvuođat, láhka ja servodat.....	10
Vuođđoláhka ja ON-konvenšuvdna CRPD	10
Servodaga oaidnu doaimmashehttejuvvon olbmuide	12
Mat vuoigatvuođat leat olbmuin Norggas?	13
Masa dus lea riekti?	15
Riekti stivret iežas eallima ja iežas dearvvašvuođa	15
Sivat manne dearvvašvuođafálaldagat leat beare heittohat.....	17
Maid áigu ráđdehus bargat?	19
Bággen.....	19
Riekti oahppat	21
Maid áigu ráđdehus bargat?	22
Riekti bargat	23
Maid áigu ráđdehus bargat?	25
Riekti orrut nugo háliida	25
Maid áigu ráđdehus dahkat?	28
Riekti astoáiggedoaimmaide	28
Maid áigu ráđdehus bargat?	30

Gean ovddasvástádus leat vuoigatvuodát?.....	31
Odne eai oaččo buohkat vuoigatvuodaideaset	33
Veahkki mearridit áššiid	35
Veahkki doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemiidda.....	37
Suodjaleapmi veahkaválddálašvuoda, boasttogeavaheami ja ávkkástallama vuostá	38
Maid áigu ráđđehus bargat?	40
Riekti lámčimii go deaivvada politiijaiguin	41
Maid áigu ráđđehus dahkat?	41
Gižžu vaššikriminalitehta vuostá	42

1

Stuorradiggedieđáhusa birra

Oanehaččat mitaluvvon

Dán kapihttalís beasat lohkat manne ráđđehus ráhkadii dán stuorradiggedieđáhusa:

- Ráđđehus háliida ahte doaimmashehttejuvvon olbmot galget oažžut vuoigatvuođaideaset.
- Ráđđehus áigu guldalit doaimmashehttejuvvon olbmuid.
- Ráđđehus doalai seminára gos olbmot, geain leat doaimbavádjitvuođat, besse mitalit mii sidjiide lea dehálaš.

Politiikka lea dan birra ahte buohkaid galgá guldalit ja oaidnit

Ráđđehus háliida ahte buohkat galget fátmastuvvot servodahkii. De ferte politiikka maiddái gustot buohkaide, maiddái doaimmashehttejuvvon olbmuide. Politiikka galgá fuolahit ahte doaimmashehttejuvvon olbmot sáhttet eallit lihka buori eallima go earát. Dat galgá maiddái sihkkarastit sin olmmošvuoigatvuođaid.

Olmmošvuoigatvuođat leat dehálaččat buot osiin servodagas. Politiikka doaimmashehttejuvvon olbmuid várás ferte danne gokčat buot surggiid servodagas, dego dearvvašvuođa, barggu ja priváhta eallima.

Buot olbmot leat iešguđetláganat ja dárbbasit iešguđetlágan veahki. Ráđđehus háliida ahte buohkat galget oažžut dan veahki maid dárbbasit. Dalle sáhttet sii eallit buriid eallimiid ja atnit áiggiset bures. Dat lea maddái buoremussan servodahkii.

Politiikka, mii guoskkaha doaimmashehttejuvvon olbmuid, lea ON-konvenšuvdna vuodđun. ON-konvenšuvdna muitala doaimmashehttejuvvon olbmuid vuoigatvuođaid birra ja gohčoduvvo CRPD. Mii dárbbasit eanet fuomášumi doaimmashehttejuvvon olbmuid vuoigatvuođaide. Dát stuorradiggedieđáhus lea okta vuohki fuomášahttit.

Mii lea stuorradiggedieđáhusa mihttomearri?

Stuorradiggedieđáhus galgá čilget mat doaimmashehttejuvvon olbmuid rievttit leat. Dat galgá maddái čilget mii doaimma bures ja hejot odne. Go Stuorradiggi diehtá dan, de sáhttet sii ráhkadit ođđa politiikka dahje ođđa bálvalusaid. Sii sáhttet maddái fuolahit ahte buot fáldadagat olbmuid, geat leat doaimmashehttejuvvon, doibmet buorebut ovttas.

Olbmot ja organisašuvnnat sáhttet maddái atnit dán stuorradiggedieđáhusa. Sii sáhttet atnit dan muitalit olbmuid, geat veahkehit sin, maid sii háliidit, ja masa sis lea riekti. Stuorradiggedieđáhus galgá veahkehit dainna lágiin ahte doaimmashehttejuvvon olbmot ožžot seamma vuoigatvuođaid ja vejolašvuođaid go buohkat earát. Ráđđehus háliida ahte vuoigatvuođat galget boahit čielgasit ja dárkilit ovdan lágas.

Mat leat vuoigatvuođat ja olmmošvuoigatvuođat?

Vuoigatvuohta lea juoga maid dus lea gáibáduš oažžut. Dus lea ovdamearkka dihte riekti oažžut dárbbaslaš dearvvašvuođaveahki.

Olmmošvuoigatvuohta lea juoga masa buohkain olles máilmmis lea riekti geat ihkinassii ležžet, gos ihkinassii orožit. Ii oktage sáhte massit iežas olmmošvuoigatvuođaid. Ii leat vejolaš additge daid eret alddis. Ovdamearkka dihte lea olmmošvuoigatvuohta beassat dadjat iežas oaivila.

Movt ráhkaduvvui stuorradiggedieđáhus?

ON-konvenšuvnnas CRPD čuožžu ahte galgá gulaskuddat olbmui, geain leat doaimbavádjitvuodát, áššiid birra mat gusket sidjiide. Sii galget maiddái leat fárus mearrideame dáin áššiin. Doaimmashehttejuvvon olbmot ja sin ovddasteaddjit leat danne buktán cealkámušaid dán stuorradiggedieđáhusii.

Ráđđehus ovttasbargá Bufdir:in (Bufdir mearkkaša Mánáid-, nuoraid-, ja bearašdirektoráhtta) (MNBdir) ja SOR(ODR) vuodđudusain. Sii bovdejedje 16 doaimmashehttejuvvon olbmo seminárii. Seminára dollojuvvui 2019 čavčča ja lei olmmošvuoigatvuodaid birra. Semináras besse oasseváldit muitalit beroštumiideaset birra. Sii muitaledje earret eará dearvvašvuoda, skuvlla ja barggu birra. Sii muitaledje dan njuolga kultur- ja dásseárvoministarii. 2019:s lei dat Trine Skei Grande.

Ráđđehus áigu doallat eanet semináraid

Ráđđehus háliida ahte olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, galget leat fárus mearrideame. Danne áigu ráđđehus doallat eanet dakkár semináraid boahteáiggis. Ráđđehus áigu hupmat sihke olbmuiguin, geat leat doaimmashehttejuvvon, ja organisašuvnnaiguin, mat barget sin beroštumiid ovddas. Organisašuvnnat sáhttet dávjá dahkat buori barggu sihkkarastit miellahtuideaset vuoigatvuodaid.

Olmmošvuoigatvuodát, láhka ja servodat

Oanehaččat mitaluvvon

Dán kapihttalis beasat lohkat maid Norga ja ON lohket doaimmashehttejuvvon olbmuid birra:

- ON dadjá ahte olbmui, geain leat doaibmavádjitvuodát, galget leat seamma vuoigatvuodát go buohkain earáin.
- Ráđđehus háliida ahte ON-konvenšuvdna galgá šaddat oassin Norgga lágas
- Norggas lea sierra dásseárvoláhka
- Soapmásat dárbbasit veahki olahit daid seamma vuoigatvuodáid go earáin

Vuođđoláhka ja ON-konvenšuvdna CRPD

Vuođđolágas čuožžu ahte stáhtas lea ovddasvástádus dasa ahte buot olbmot ožžot olmmošvuoigatvuodáideaset. Olmmošvuoigatvuodát gustojit buohkaide. Muhto servodat ferte earenoamážit vuhtiiváldit ahte olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, ožžot olmmošvuoigatvuodáideaset. Dán háliidii ON almmustahttit go ráhkadii ON-konvenšuvnna olbmuid várás, geain leat doaibmavádjitvuodát (CRPD).

HMaid lohká ON-konvenšuvdna CRPD?

ON-konvenšuvnna CRPD čuožžu ahte servodat galgá fuolahit ahte buohkat ožžot olmmošvuoigatvuodáideaset. Dalle fertejit vuoigatvuodát leat fárus lágain ja politihkas mat ráhkaduvvojit. Dat guoská maiddá olbmuid vuoigatvuodáide, geat leat doaibmavádjit. Eiseválddit

galget dasa lassin guldalit doaibmavádjigiid organisašuvnnaid. Stáhta dahká boastut jus ii čuovo CRPD.

Eanebut fertejit diehtit ON-konvenšuvnna CRPD birra Norggas

Ráđđehus háliida ahte stáhta ja gieldda bargit galget diehtit eambo ON-konvenšuvnna CRPD birra. Bufdir (MNBdir) lea ráhkadan sierra proševtta vai gielddat čehppot jurddašit olmmošvuoigatvuođaid ja dásseárvvu. De buorránit maiddái bálvalusat ja doibmet buorebut ovttas.

Ráđđehus háliida ahte ON-konvenšuvdna CRPD galgá šaddat oassin Norgga lágas. Ráđđehus oažžu veahki čehpiin gávnnaht movt galgá dahkat dan buoremus lági mielde.

Dásseárvo- ja vealahanláhka

Dásseárvo- ja vealahanláhka lea sierra láhka mii dadjá ahte galgá leat dásseárvu. Dat lohka maiddá ahte ii leat lohpi vealahit.

li leat lohpi meannudit ovttainge eará láhkái

- doaibmavádjitvuođaid geažil
- sohka beali geažil mii sis lea, dahje dovdet iežaset leat dahje liikojit leat
- dan geažil geasa sii liikostit
- agi dihte
- religiovna geažil mii sis lea, dahje masa sii oskot
- dan dihte go sii leat áhpeheamit dahje virgelobi geažil mannil go leat riegeadahtán dahje adopteren máná
- dan dihte go ávjet buohcci dahje boares bearašlahtuid
- dan geažil gos sii leat eret

Lassin dán lánkii lea maiddá juoga maid gohčodit lánkanjuolggadusat. Dát lánkanjuolggadusat mitalit dárkileappot geaskkuid birra heivehit ja ráhkadit dinggaid main lea universála hápmi. Lánkanjuolggadusat leat danne dehálaččat olbmuide geain leat doaibmavádjitvuođat.

Go lánka dadjá juoidá doaibmavádjigiid birra, guoská dat maiddá olbmuide geat leat doaimmashehttejuvnon.

Servodaga oaidnu doaimmashehttejuvvon olbmuide

Ovdal 1900-logu

li čuoččo nu olu doaimmashehttejuvvon olbmuid birra máilmmihistorjjás. Leat leamaš olu ovdagáttut, ja oallugiid leat čiehan.

1940-logu rádjái

Doaimmashehttejuvvon olbmuid gehčče earáláganin. Sis eai lean seamma vuoigatvuodát go earáin.

1950- ja 60-logus

Norga hüksii ášahusaid olbmuide geat ledje doaimmashehttejuvvon. Sii geat ásse ášahusain, elle eará láhkái go earát. Sii eai beassan mearridit iežaset eallima badjel.

1980-logus

Norga gávnnašii ahte ii lean buorre olbmuide eallit ášahusain. Stáhta mearridii ahte bálvalusat doaimmashehttejuvvon olbmuide galggai leat gielddaid ovddasvástádus. Dát gohčoduvvo ovddasvástádusođastussan.

1991

Ášahusat heaittihuvvo. Gielddat ožžo ovddasvástádusa láhkčit doaimmashehttejuvvon olbmuide buori eallima. Dat lei buorre dásseárvui ja olmmošvuoigatvuodaide.

Olbmot jurddašedje ahte doaimmashehttejuvvon olbmot leat buohccit

Ovdalaš áiggi eai lean doaimmashehttejuvvon olbmuiin seamma vuoigatvuođat go earáin. Muhto dat ii gehččojuvvon vealaheapmin. Olbmot baicca jurddašedje ahte dat lei lunddolaš, dannego doaimmashehttejuvvon olbmot ledje buohccit dahje vaháguvvan. Dan jurddašanvuogi gohčodit *medisiinnalaš modeallan*.

Dál lea mis eará jurddašanvuohki. Dál lea mihttomearri ahte buot olbmuiin galget leat seamma vuoigatvuođat. Servodat ferte veahkehit buohkaid vai sii duođaid ožžot dan. Dát jurddašanvuohki gohčoduvvo *olmmošlaš modeallan*.

Movt sáhttet doaimmashehttejuvvon olbmuid guldalit demokratiijas?

Lea dehálaš ahte olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, besset dadjat oaiviliiddiset ja ahte sin guldalit demokratiijas. Demokratiija lea vuohki stivret riikka mas buohkat besset oassálastit ja leat fárus mearrideame. Norga lea demokratiija.

Oallugat dárbbášit sierranas veahki vai guldalit sin. Doaimmashehttejuvvon olbmuid organisašuvnnat sáhttet veahkehit vai eanebuid guldalit. Organisašuvnnat sáhttet mitalit politihkkariidda mat áššit leat dehálaččat doaimmashehttejuvvon olbmuide.

Olu olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, dárbbášit earenoamáš veahki ipmirdit áššiid mat dáhpáhuvet servodagas. Dalle sáhttet heivehuvvon dieđut leat ávkkálaččat. Go ádde man birra ášši lea, de sáhtta maiddái mitalit iežas organisašuvdnii ja sidjiide, geat leat birra, mii su oaidnu lea áššis.

Mat vuoigatvuođat leat olbmuiin Norggas?

Buohkain geat ássat Norggas, leat olu vuoigatvuođat beroškeahttá leat gos sis doaibmavádjitvuođat dahje eai:

Dásseárvu

Dásseárvu mearkkaša ahte buot olbmot besset oassálastit servodagas seamma láhkái, ja ahte sis leat seamma

vuogatvuodát. Dat lea danne go buohkain lea seamma árvu.

Šaddá duohta dásseárvu easka go buohkaid oidnet ja dohkkehit sin danin manin sii leat.

ON-konvenšuvdna CRPD lohká ahte stáhta galgá dahkat dan maid sáhtta olahat dihte dásseárvvu.

Mearridit iežas badjel

Buohkain lea riekti mearridit iežaset eallima badjel.

Dat gohčoduvvo *iešmearrideapmin*.

Buohkat dihtet masa liikojit ja masa eai liiko. Ja mii sin mielas lea dehálaš dahje ii dehálaš. Danne ii galgga oktage massit mearridanrievtti buozanvuoda dahje vahága geažil. Ja iige dannego lea juoga maid sii eai hálddaš.

Leat veahkin ja searvadahtton

Lea dehálaš olbmuid leat oassin servodagas ja dahkat juoidá ávkkálačča ovttas earáiguin. Go buohkat leat fárus servodagas, de nagodit eanebut dadjat jus eai oaččo vuogatvuodaideaset.

Lea váttis olbmuid oassálastit servodahkii jus sii barget ja ellet olles eallima ásašas. Doaimmashehttejuvvon olbmot fertejit beassat bargat ja orrut seamma sajiin go earát.

Muhtumiid vealahit olu sivaidd geažil

Doaimmashehttejuvvon olbmot leat iešguđetláganat nugo buohkat earátge. Sin sáhttet vealahit iešguđet sivaidd geažil. Ovdamearkka dihte sáhtta olmmoš vealahuvvot sihke doaimmashehttejumi ja liikeivnni dihte.

Lea dehálaš muitit ahte buohkat leat iešguđetláganat, go láchčá doaimmashehttejuvvon olbmuid dili. Lea dehálaš ahte eará joavkkut. mat barget vealaheami vuosttildemiin, maddái gozihit ahte doaimmashehttejuvvon olbmuid, eai vealat. Ovdamearkka dihte fertejit sii, geat barget sámiiid vealaheami vuostá, maddái muitit sápmelaččaid, geat leat doaimmashehttejuvvon.

3

Masa dus lea riekti?

Oanehaččat mitaluvvon

Dán kapihttalis beasat lohkat doaimmashehttejuv-
von olbmuid vuoigatvuodaid birra:

- Buohkain lea riekti stivret iežaset eallima ja oahp-
pat ja bargat.
- Buohkain lea riekti ássat gos háliidit ja astoáigge-
doaimmaide.
- Eai buohkat oaččo vuoigatvuodáideaset.
- Ráđđehus háliida ahte buohkat ožžot vuo-
igatvuodáideaset.

Riekti stivret iežas eallima ja iežas dearvvašvuoda

Buohkain lea riekti mearridit iežas eallima badjel. Buohkain
lea maiddá riekti beassat diehtit iežas dearvvašvuoda birra.

Riekti oažžut veahki mearridit iežas eallima badjel

Doaimmashehttejuvvon olbmot dárbbášit dájvja veahki
eallit iešheanaláččat ja searvat masa háliidit. Lágas
gohčoduvvo dát veahkki *persovnnalaš veahkin*.

Dus lea gáibádus oažžut persovnnalaš veahki gos
ihkinassii ásažat. Soapmásiin sáhtá leat riekti oažžut
BPA («BPA» er brukerstyrt personlig assistanse) («GPV»
geavaheaddjistivrejuvvon persovnnalaš veahkki). Sii geat
ožžot BPA (GPV), sáhttet mearridit goas ja movt veahkki
galgá addot.

Riekti dearvvašvuodaveahkkái

Olmmošvuogiatvuodát dadjet ahte ii oktage galgga vealahuvvot go ožžot dearvvašvuodáfálaldaga. Buohkain lea riekti oažžut dan dearvvašvuodaveahki maid dárbbasit, ja fálaldagat galget leat ruovttu lahka. Olmmošvuogiatvuodát dadjet ahte ii oktage galgga vealahuvvot go ožžot dearvvašvuodáfálaldaga. Ii galgga leat sierra vuogádat dušše doaimmashehttejuvvon olbmuide.

Doaimmashehttejuvvon olbmot sáhttet dárbbasit veahki iešguđet sivaidda geažil. Danne dárbbasit sii ahte buohkat, geat galget veahkehit, barget ovttas. Sii geat veahkehit, fertejit dovdat olmmo, gii oažžu dearvvašvuodaveahki. Ráđđehus áigu ollašuttit dan.

Láhka dadjá ahte buohkain lea riekti lohkat juo dahje ii dearvvašvuodaveahkkái jus sii

- ipmirdit maid gaskkas galget válljet
- áddejit maid molssaeavttut mearkkašit sidjiide.

Láhka dadjá maiddái ahte buohkain lea riekti dadjat movt sii háliidit oažžut veahki ovdal go ožžot veahki. Jus dárbbasat olu veahki iešguđet veahkeheddjiin guhkes áiggi, lea dus maiddái riekti oažžut sierra plána veahkkái. Dát gohčoduvvo *individuála plánan*.

Riekti diehtit iežas dearvvašvuoda birra

Buohkain lea riekti beassat diehtit iežas dearvvašvuoda birra, vai sáhttet mearridit guđelágan veahki háliidit.

Dearvvašvuodabargit galget leat fuolalaččat go mitalit soapmásii dearvvašvuoda birra. Ja sii galget mitalit dakkár vugiin mii

- heive su ahkái gii gullá dan
- lea álki ipmirdit sutnje gii gullá dan
- heive dasa man olu son gii gullá dan, diehtá ovdalaččas

Dearvvašvuodabargit galget dasa lassim mitalit dakkár gillii maid son, gii gullá dan, ipmirda.

Bearašlahnut sáhttet maiddá beassat diehtit muhtuma dearvvašvuoda birra. Dat lea ortnegis jus

- olmмоš lohká dat lea ortnegis
- olmмоš dárbbáša veahki mearridit ieš

Lea váttis árvoštallat psyhkalaš dearvvašvuoda

Buohkain lea psyhkalaš dearvvašvuoha. Dat guoská jurdagiidda, ja dovdduide ja movt du dilli lea.

Doaimmashehttejuvvon olbmui leat dávjjibut, go earáin, dávddat čadnon jurdagiidda ja dovdduide (dat gohčoduvvojit *psyhkalaš gillámuššan*). Ovdamearkkat dakkár dávddaide leat deprešuvdna ja átestus (ballu).

Lea dávjá váttis gávnnaht movt doaimmashehttejuvvon olbmo psyhkalaš dearvvašvuoha lea.

Doaimmashehttejuvvon olbmuide sáhtta leat váttis muitalit maid sii jurddašit ja dovdet. Sáhtta maiddá leat váttis áddet manne áššit orrot leame earáláganat go muđui.

Sivat manne dearvvašvuoda fáldagat leat beare heittohat

Doaimmashehttejuvvon olbmot eai oaččo álo dan veahki maid dárbbášit. Dát njeallje deháleamos siva dasa leat:

1. Fáldagat eai heive buohkaide.
2. Ii jerrojuvvo olbmot, gii oažžut veahki, maid son háliida.
3. Dearvvašvuoda fáldagaid bargit eai dieđe doarvái.
4. Gielddat eai iskka leat go dearvvašvuoda fáldagat doarvái buorit.

Dál galgat geahččat dan njeallje siva dárkileappot.

1. Dearvvašvuoda fáldagat eai heive buohkaide

Lea hirmat vealla man olu veahki doaimmashehttejuvvon olbmot dárbbášit. Lea maiddá erohus guđelágan veahki sii háliidit. Muhto iešguđetlágan olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, ožžot dávjá veahki measta seamma láhkái. Dát dagaha ahte veahki ii heive buohkaide.

Ráđđehus háliida ahte fálaldagat galget heivet buohkaide, geat ožžot daid. Dalle ožžot buohkat dan veahki maid dárbbasit, ja dan veahki maid háliidit.

2. li jerrojuvvo olbmos, gii oažžu veahki, maid son háliida

Dávjá mitalit dearvvašvuodabargit beare unnán veahki birra maid addet. Dávjá mitalit sii maddái beare unnán dan olbmo dearvvašvuoda birra, gii oažžu veahki. De šaddá váttis sutnje dahje bearašlahtuide gávnnahtit guđelágan veahkkái galget lohkat juo dahje ii.

Buohkain lea riekti dadjat guđelágan veahki áigot. Det sáhtta buoridit fálaldaga.

Persovnnalaš veahkki lea veahkki maid soames oažžu beaivválaš doaimmaide ja bargguide. Dat dahká ahte son sáhtta oassálastit doaimmaide ja bargguide ja ieš mearridit eambo iežas eallima badjel. Dalle ferte son maddái beassat leat fárus mearrideame movt veahkki galgá addot sutnje .

Ráđđehus háliida ahte olbmot, geat ožžot veahki, galget ieža beassat leat fárus mearrideame, ja ahte sii besset diehtit iežaset dearvvašvuoda birra.

3. Dearvvašvuodafálaldagaid bargit eai dieđe doarvái

Sii geat addet veahki, fertejit dovdat su, guhte oažžu veahki. Muđui eai dieđe maid son dárbbasa, dahje maid son háliida.

Dearvvašvuodafálaldagaid bargit fertejit diehtit olu doaimmashehttehusaid birra. Dasa lassin fertejit sii diehtit movt galgá bargat olbmuiguin geat leat doaimmashehttejuvvon.

Fálaldagaid bargit fertejit diehtit mii čuožžu lágas. Sii fertejit maddái váttis dilálašvuodain leat čeahpit gávnnahtit mii lea riehta ja boastut.

Okta golmma dearvvašvuodabálvalusa bargiin eai leat vázzán doarvái guhká skuvlla oahppat dan maid dárbbasit. Ráđđehus háliida ahte sii, geat addet veahki, ožžot oahpu vai fálaldagat buorránit.

4. Gielddat eai iskka leat go dearvvašvuodabálvalusat doarvái buorit

Gielddat sáhttet ieža mearridit movt organiserejit bálvalusaid olbmuide, geat leat doaimmashehttejuvvon. Sii geat mearridit gielddain, fertejit gozihit ahte fálaldagat leat doarvái buorit. Muhto sii eai daga dan doarvái dávjá. Danne sii eai sáhte rievdaditge daid fálaldagaid, mat leat heittohat.

Ráđđehus háliida ahte gielddain galget leat buoret vuogádagat gozihit ahte olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, ožžot buriid bálvalusaid. Dan áigot sii olahit dainna lágiin ahte oahpahit hoavddaid diehtit ahte sii fertejit leat áicileappot.

Maid áigu ráđđehus bargat?

Ráđđehus háliida

- ahte fálaldagat galget heivet sutnje gii oažžu daid
- ahte olbmot, geat ožžot veahki, galget beassat leat fárus mearrideame, ja ahte sii besset diehtit iežaset dearvvašvuoda birra
- ahte sii, geat veahkehit, ožžot oahpu vai fálaldagat buorránit
- ahte gielddain galgá leat buoret vuogádat gozihit ahte doaimmashehttejuvvon olbmot ožžot buriid fálaldagaid

Ráđđehusa mihttomearri lea ahte buohkat galget eallit iešheanalaš eallimiid. Dasa lassin galget buohkat diehtit ahte almmolašvuolta ávjá sin go sii dárbbášit dan.

Bággen

Ráđđehus oaivvilda ahte buohkat galget beassat mearridit ieža. Sii, geat dárbbášit dan, galget maddái oažžut dárbbášlaš veahki iešmearrideapmái. Muhtun háviid ferte almmatge soames mearridit earáid badjel, ovdamearkka dihte vai eai vaháguhte iežaset. Dat gohčoduvvo *bággemin*.

Bággen lea mañemus čoavddus

Bálvalusa bargit sáhttet bágget olbmuid eastadan dihte sin

vaháguhttit iežaset, dahje earáid. Čuožžu lágas ahte bágget sáhtta duššefal dallego lea geahččalan eará álggos. Sis, geat mearridit goas galgá bágget, ferte maiddái leat oahppu mearridit dan. Dasa lassin ferte dat leat mearriduvvon *mearrádusain*.

Beassat mearridit ieš sáhtta dahkat bággema dárbbasmeahtumin

Muhtun olbmot sáhttet vaháguhttit iežaset dahje earáid jus dovdet ahte eai beasa mearridit ieža. Dalle sáhtta olmmoš dárbbasit veahki mearridit eambo. Jus olmmoš oažžu ruovttoluotta dovddu ahte beassá válljet ja mearridit, de soaitá gártat unnit dárbu bágget.

Garvin dihte bággema dadjá láhka ahte fertejit:

- leat buorit olbmot barggus
- leat buorit hoavddat
- leat bálvalusat mat čuvvot buot lágaid

Bággema sáhtta váidit

Jus muhtun bágge, de dan sáhtta váidit. Sáhtat maiddái oažžut veahki čállit maid áiggut váidit. Bággen geavahuvvo dávjá doaimmashehttejuvvon olbmuid vuostá. Muhto doaimmashehttejuvvon olbmot eai báljo goassege váidde.

Muhtun sajiin riikkas geavahuvvo eambo bággen go eará sajiin.

Ođđa láhka bággema birra

2016:s dingui ráđđehus raportta, mii galggai mitalit berreš go rievdadit lágaid dan birra goas lea lohpi geavahit bággema. Raporta geahčai maiddái mii ON-konvenšuvnnas CRPD daddjo bággema birra.

2019:s ilmmat raporta. Das evttohuvvui ođđa láhka bággema birra. Okta dain deháleamos evttohusain lei ahte olbmot galge beassat mearridit eambo ieža. Diagnosain ii galgan leat mearkkašupmi bággema geavaheapmái. Bágget sáhtii dušše jus olmmoš duođaid dárbbasii veahki, muhto ii ieš ádden doarvái dadjat juo dahje ii veahkkái.

Raportta namma lei NOU 2019: 14 Bággoráddjenláhka – *Evttohus oktasaš njuolggadusaide mieđitkeahthes bággema ja sisabahkkemiid birra dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusas. Sii geat ráhkadedje dan, gohčoduvvo Bággoláhkálávdegoddin.*

Riekti oahppat

Buohkain lea riekti oahppat. Ja buohkain galgá leat buorre dilli skuvllas.

Buohkat galget leat searvvis mánáidgárddis ja skuvllas

Buot mánát ja nuorat galget dovdat oktiigullelašvuođa earáiguin. Sii galget dovdat iežaset searvadahtton ja dovdat ahte sis lea árvu. Ii oktage galgga vealahuvvot.

Mánáidgárddis ja skuvllas lea ovddasvástádus dasa ahte buohkat sáhttet leat fárus. Ii oktage galgga dovdat iežas olggušuvvon.

Buot mánát ja oahppit galget leat fárus mearrideamen movt sis galgá leat mánáidgárddis ja skuvllas. Sii galget dovdat ahte sin guldalit. Ja sii galget dovdat ahte sii sáhttet váikkuhit dasa mii guoská sidjiide.

Oahppit, geat leat doaimmashehttejuvvon, soitet dárbbasit earenoamáš veahki, vai sáhttet leat fárus mearrideame. Dan veahki lea sis riekti oažžut.

Mánáid galgá ráhkkanahhtit rávisolbmoeallimii

Okta skuvlla mihttomeriin lea ahte buohkat galget leat ráhkkanan oassálastit bargui ja oktavuhtii servodagas, vai sáhttet eallit buriid eallimiid rávisolmmožin.

Nubbi mihttomearri lea ahte buohkat galget nagodit leat fárus mearrideame servodagas ollesolmmožin. Dasa sáhtta oažžut earenoamáš veahki bajásšaddadettiin, vai dan nákke.

Mánáin, geat dárbbasit earenoamáš veahki ovdalgo álget skuvllii, lea riekti earenoamáš veahkkái. Sis lea riekti oažžut dan ležžet dál mánáidgárddis dahje eai. Dakkár veahkki gohčoduvvo earenoamášpedagogaš veahkin.

Buohkat galget leat searvadahtton skuvllas

Buohkain lea riekti vázzit skuvlla ránnjágottis. Skuvllas galget doaimmashehttejuvvon olbmot vázzit seamma luohkás go eará mánát. Sii galget oažžut dan láchčima, maid dárbbasit, vai searvadahttojuvvojit.

Riekti vázzit joatkkaskuvllas maŋŋil nuoraidskuvlla

Buohkain, geat leat geargan nuoraidskuvllas, lea riekti álgit joatkkaskuvlii. Dalle sáhtta ohcat iešguđetge oahppoprográmmaide, ja muitalit masa lea eanemus miella álgit.

Biddjojuvvo ráidovuogádat mearrida gii beassá sisa gosa. Sis, geain lea riekti earenoamášoahpahussii ja heiveheapmái, leat vuosttažin ráiddus. Dát gohčoduvvo vuosttašriektin.

Muhtun skuvllat eai atte ohppiide dan masa sis lea riekti

Leat olu mánáidgárddit, skuvllat, ja SÁO:t mat addet mánáide dan masa sis lea riekti. Muhto leat maddái oallugat mat eai daga dan.

Olu mánát fertejit vuordit guhká oažžut dan veahki maid sii dárbbasit. Oallugat eaige beasa oahppat buot maid sii dárbbasit. Muhtun háviid danne go skuvla jáhkká ahte sii eai nagot oahppat dan. Oallugat nagodit oahppat jus skuvla láchčá ja addá sidjiide dan vejolašvuoda.

Lea dehálaš leat searvadahtton skuvlabirrasis

Máŋgasa, geat ožžot erenoamášoahpahusa, váldet eret luohkalanjas. Sii sáhttet dalle dovdat iežaset olggušuvvon.

Lea dehálaš ahte buot oahppit leat searvadahtton skuvlabirrasis ja dovdet ahte sii gullet jovkui.

Maid áigu ráđđehus bargat?

Ráđđehus áigu oahpahit sin geat barget mánáiguin ja ohppiiguin

Ráđđehus háliida ahte mánáidgárddiid, skuvllaid ja PP-bálvalusa bargit galget máhttit eambo. Mánáidgárdi, skuvla, SÁO ja dat earát geat veahkehit, galget ovttasbargat buorebut.

Ráđđehus áigu buoridit skuvlamolsuma

Ráđđehus áigu gávnnahit lea go vejolaš buoridit molsuma mánáidskuvllas nuoraidskuvlii. Ja go molsot nuoraidskuvllas joatkkaskuvlii. Sáhtta leat ahte skuvllat sáhttet muitalit eanet ohppiid birra guhtet guoibmáseaset, vai dat ođđa skuvla lea buorebut ráhkkanan.

Ráđđehus áigu maiddá gávnnahit movt nuoraidskuvla ja joatkkaskuvla sáhttet ovttasbargat buorebut.

Ráđđehus háliida ahte SÁO galgá searvadahttit buohkaid

Ráđđehus háliida ahte oahppit, geat dárbbasit láchčima, galget oazžut seamma fálaldaga go earát SÁO:s. Dalle ferte SÁO searvadahttit mánáid seamma láchái go skuvllat fertejit.

Ráđđehus háliida ahte eanebut galget fuomášit ahte mánát dárbbasit veahki

Ráđđehus háliida eanet rávisolbmuid mánáidgárddis ja skuvllas geat sáhttet fuomášit ahte mánát dárbbasit láchčima. Dat galgá dagahit ahte mánát ožžot dan veahki maid dárbbasit johtileappot, almmá ozakeahtta.

Dát liigeolbmot galget leat earenoamášpedagogat. Sii šaddet oassin das mii gohčoduvvo árra veahkki mánáidgárddis ja skuvllas.

Riekti bargat

Buohkat geat sáhttet ja háliidit bargat, galget oazžut vejolašvuoda dahkat dan. Doaimmashehttejuvvon olbmot sáhttet dárbbasit láchčima iežaset barggus. Jus sidjiide láchčojuvvo, de sáhttet eanebut bargat go sii geat barget odne.

Láchčin barggus

Buohkat fertejit váldit ovddasvástádusa dasa ahte eanebut galget beassat bargat. Olbmot barget iešguđet láchái. Doaimmashehttejuvvon olbmuin lea riekti dasa ahte soames árvoštallá sin vejolašvuodaid oazžut barggu.

Soapmásiidda sáhtta heivet buoremusat bargat bargosajis, gos olles bargosadji lea láchčojuvvon. Dakkár bargosajit

gohčoduvvojit *ovdagihtii dohkkehuvvon*
doaimmafitnodahkan dahje bargosearvadahttinfitnodahkan.
Dát mearkkaša ahte fitnodagat galget searvadahttit
olbmuid, geat muđui eai oaččo barggu eará sajis. Dat
gohčoduvvojit maiddái dávjá suddjejuvvon fitnodahkan.

Buorre lámčin lea dehálaš vai sii, geat háliidit bargat, sáhttet
bargat. Lámčin ferte buorránit. Iešguđetge fáldagat fertejit
maiddái ovttasbargat.

VTA (BHB) ii doaimma oallugiidda

Eatnasat, geat leat doaimmashehttejuvvon, barget VTA:s
(BHB) («VTA (BHB) mearkkaša bastevaččat lámččojuvvon
bargu). BHB gávdno eanemusat suddjejuvvon fitnodagain.
Muhto BHB gávdno maiddái dábálaš fitnodagain. Jus
buohkat, geat háliidit saji BHB:i, galget oažžut barggu,
dárbbasuvvojit olu ođđa BHB-sajit.

Sirdin skuvllas bargui lea dehálaš

Mánngas, geat leat doaimmashehttejuvvon, eai oaččo
barggu go leat geargan skuvllas. Lea dehálaš ahte lámčin
doaimma bures go soames heaitá skuvllas ja galgá
bargagoahtit. Jus olbmot leat barggu haga guhká maŋŋil
go leat heaitán skuvllas, de lea váddáset bargagoahtit
maŋŋil.

Doaimmashehttejuvvon olbmot leat dávjjibut barggu haga go earát

Mii eat dieđe juste galle doaimmashehttejuvvon olbmo leat
barggus. Muhto mii diehtit ahte doaimmashehttejuvvon
olbmot dávjjibut leat barggu haga go olbmot, geat eai leat
doaimmashehttejuvvon.

Oallugat doivot ahte doaimmashehttejuvvon olbmot eai
hálddaš nu olu. Dat sáhtta dagahit ahte sii eai oaččo barggu.

Muhto maiddái skuvla ja bearaš sáhtta doaivut ahte son ii
máhte nu olu. Dat sáhtta dagahit ahte son ii beasa oahppat
doarvái áššiid. Sáhtta dávjá leat váttis fidnet barggu, jus eai
leat báhpirat das maid lea oahppan.

Maid áigu ráđđehus bargat?

Ráđđehus háliida ahte buohkat sáhttet bargat nu olu go nagodit

Ráđđehus háliida ahte buohkat servodagas veahkehit lámčit nu ahte buohkat sáhttet bargat. Ráđđehus háliida maidđai ahte eanebut galget oahppat ođđa áššiid rávisolmmožin.

Ráđđehusa mielas lea dehálaš ahte olbmot, geat ožžot oadjoruđa, galget sáhttit bargat seammás. Buohkat galget dovdat iežaset searvadahtton servodahkii barggu bokte.

RRáđđehus háliida dahkat iskkadeami bargoráhkaneaddji hárjehallamis

Ráđđehus háliida oaidnit doaibmá go AFT (BRH) (AFT (BRH) merkkáša bargoráhkaneaddji hárjehallan). BRH lea fáalldat sidjiide, geat dárbbášit bargat lámččojuvvon bargosajis, ovdalگو álget bargohárjehallamii dábálaš fitnodagas.

Ráđđehus háliida ovdánahttit BHB

Ráđđehus háliida gávnnahit movt bastevaš lámččojuvvon bargu sáhttá doaibmat buorebut. Ráđđehus háliida geahččalit leago ávkkálaš go oazžu eambo veahki BHB:s. Dan áigot geahččalit muhtun fylkkain.

Riekti orrut nugo háliida

Dehálaš oassi iežas eallima mearrideamis lea mearridit gos háliida orrut. Buori ásodagas sáhttá nagodit eanet veahki haga. Dat addá maidđai eambo friddjavuođa.

Go doaimmashehttejuvvon olbmot šaddet rávisolmmožin, de galget sii sáhttit fárrer ruovttus eret ja ásodahkii maid ieža leat válljen. Ráđđehus háliida ahte buohkat galget beassat bures ja oadjebasat orrut, ja ahte eanebut galget eaiggáduššat ásodaga mas ášset. Ráđđehus háliida maidđai ahte sidjiide, geat eai eaiggáduša ásodaga, galgá leat buorre láigohit.

Eanas doaimmashehttejuvvon olbmot ášset okto

Olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, háliidit eallit seammalágan eallima go earát. Sii háliidit ráhkása, bearraša, ja vejolaččat mánáid.

Dattetge orrot eanas okto eaige ovttas ráhkkásiin.
Dan sadjái orrot njealjis viđadis sis, geat eai leat
doaimmashehttejuvvon, ovttas soapmásiin.

Lea váttis fárret oktii. Lea maiddái váttis gávdnat soapmása
geainna fárre oktii. Dat leat guokte siva manne eanas
doaimmashehttejuvvon olbmot orrot okto.

Doaimmashehttejuvvon olbmuin eai leat nu dávjá nu olu
olbmot geaidda lea lagas oktavuoha. Dasa lassin orrot
oallugat ássansearvevuodas. Dalle lea váttis leat priváhta ja
gávdnat ráhkkása.

Galget sáhttit orrut dábálaš ásodagain

Olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, galget
sáhttit orrut dábálaš ásodagain dahje viesuin dábálaš
ásodatguovlluin. Doppe galget sii sáhttit eallit
iešheanalaččat, nugo buohkat earátge.

Doaimmashehttejuvvon olbmuid ásodagat eai berre
sulastahttit institušuvnnaid. Sii geat áppet doppe, fertejit
beassat leat fárus mearrideame.

Eai berre leat beare olu ásodagat olbmuide, geat leat
doaimmashehttejuvvon, ovttá sajis. Dat sáhtta dagahit ahte
sii, geat áppet doppe, eai fátmastuvvo servodahkii. Lea
maiddá dehálaš ahte olbmot, geat dárbbasit iešguđetlágan
veahki, eai oro guhtet guimmiideaset lahka dainna lágiin
ahte doaimmá hejot.

Ráđđehusa mihttomearri ásodagaide

Ráđđehus háliida ahte buohkat galget orrut bures ja
oadjebasat. Sii háliidit ahte

1. eanebut galget eaiggáduššat iežaset ásodaga
2. ássanbirrasat galget buorránit
3. galget huksejuvvot eanet ásodagat
4. ođđa visttit galget huksejuvvot dálkkádatseasti láhkái

Gos ássat doaimmashehttejuvvon olbmot?

Ovdal ovddasvástádusodasteami 1991:s, ásse olu rávis olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, ásahtusain dahje ovttas váhnemiiddisguin.

Ovddasvástádusodasteamiin galget doaimmashehttejuvvon olbmot orrut dábbálaš ásođagain. 1990 rájes 1996 rádjái huksejuvvot 3500 ásođaga doaimmashehttejuvvon olbmuid. Almmatge eaiggáduššet dušše 1 njealji doaimmashehttejuvvon olbmot ásođaga gos ássat.

Oktasašásođatsearvi lea doaimmashehttejuvvon olbmuid dábbáleamos orrunvuohki.

Lea vejolaš oħcat álggahanloanan

Viessobánkku fállá juoidá mii goħđoduvvo *Álggahanloantnan*. Dalle lone Viessobánkku ruđa gielddaide, mii lone olbmuid geain lea heittot ráđđi. Sáhtta atnit loana oastit ásođaga dahje oazžut doarvái ruđa doalahit ásođaga mas ássá.

Eanas gielddat fáallet álggahanloana. Muhto álggahanloanat doaimmashehttejuvvon olbmuid eai geavahuvvo buot gielddain.

Olu báikkiin leat doaimmashehttejuvvon olbmot ja sin bearrašat oasttán ásođaga ovttas earáiguin. Muhtumin leat sii ovttasbargan láhčit ásođatsearvvi, nu ahte leat eanet ásođagat olbmuid, geat leat doaimmashehttejuvvon.

Dát sáhtta leat buorre vuohki doaimmashehttejuvvon olbmuid eaiggáduššet iežaset ásođaga. Muhto dát sáhtta maiddái dagahit ahte sii, geat ássat doppe, eai searvadahttojuvvo servodahkii.

Maid áigu ráđđehus dahkat?

Ráđđehus áigu

- čielggasmahttit gielddaid ovddasvástádusa veahkehit sin, geain lea váttisvuođat ásodatmárkanis
- veahkehit dainna lágiin ahte eanet doaimmashehttejuvvon olbmot sáhttet oastit ásodaga dan sadjái go láigohit
- diehtit eambo movt doaimmashehttejuvvon olbmot ássat

Riekti astoáiggedoaimmaide

Buohkain lea riekti

- doaimmahit kultuvrra
- astoáiggedoaimmaide
- leat fárus festiválain ja leairrain
- doaimmahit valáštallama
- leat mielde doaimmain mat gullet religiovdnii dahje oskui

Astoáiggedoaimmat fertejit leat lámhččojuvvon ja plánejuvvon nu ahte buohkat besset leat fárus. Ferte leat álki oažžut veahki leat fárus doaimmain mat leat religiovnna ja oskku birra. Veahkki oassálastit dakkár doaimmaide galgá leat oassi fálaldagas buohtalaga eará doaimmaiguin.

Ráđđehus háliida ahte mánát galget beassat leat fárus unnimusat ovtta astoáiggedoaimmas ovttas earáiguin. Ja sii háliidit álkidahttit doaimmashehttejuvvon olbmuide leat fárus.

Manne lea dehálaš leat mielde astoáiggedoaimmain astoáiggis?

Kultuvrra doaimmaheapmi ja searvan valáštallamii dahká ahte dovdá iežas fátmastuvvon. Dat dahká ahte astoáigi orru ulbmilaš. Lea maiddá vuohki oažžut ustibiid.

Servodat ja demokratiija doaibmá dasa lassin buorebut go buohkat besset olggos ja háleštit áššiid birra, mat leat dehálaččat sidjiide.

Lea danne dehálaš ahte doaimmashehttejuvvon olbmot besset doaimmahit kultuvrra ja valáštallama ovttas earáiguin. Jus sii dušše ožžot sierra fálaldagaid, mat leat láchčojuvvon sidjiide, de sáhhtá dat dagahit ahte sii eai searvadahttojuvvo

Oallugat eai beasa leat fárus dain doaimmain main háliidit

Olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, eai álo beasa leat fárus dain doaimmain main háliidit. Dat seamma guoská mánáide, geain leat eará doaibmavádjitvuodát.

Dat sáhhtá leat danne go earát doivot ahte sii eai hálddaš doaimmaid. Dat sáhhtá maiddáit leat danne go láchčin lea beare heitot. Ovdamearkka dihte ahte eai leat doarvái diimmut doarjjaolbmuin vuolgit doaimmaide. Dahje ahte eai beasa doaimmaide.

Lea dehálaš ahte doaimmashehttejuvvon olbmot besset leat fárus lihka olut go earát. Dalle sáhhtet oažžut eanet skihpáriid. Sii sáhhtet maiddáit vealtat olu buozanvuodáin danne go besset leat fárus lihkadandoaimmain.

Doarjjaolmmoš sáhhtá váikkuhit eanet searvamii

Lea gieldda ovddasvástádus ahte buohkat sáhhtet leat fárus doaimmain. Doaimmashehttejuvvon olbmot sáhhtet dárbbasit veahki dasa. Sii sáhhtet ovdamearkka dihte dárbbasit mieđušteaddji dahje doarjjaolbmo.

Doarjjaolmmoš sáhhtá váikkuhit dasa ahte doaimmashehttejuvvon olmmoš beassá mearridit ieš masa háliida searvat. Gielda galgá fállat doarjjaolbmo.

Gávdnojit olu kultur- ja valáštallanfálaldagat

Doaimmashehttejuvvon olbmot leat fárus olu kulturdoaimmain. Ovdamearkka dihte musihkas, dánsumis ja govvadáidagis.

Maŋemus guoktelogi jagi leat gártan eanet valáštallandoaimmat doaimmashehttejuvvon olbmuide. Dat lea iešguđetge valáštallamiid organisašuvnnaid oainnu mielde buorre.

Eanas doaimmahehttejuvvon olbmot leat valáštallandoaimmain báikkálaš valáštallanserviin. Muhtun háviid leat sis sierra doaimmat.

Eai gávdno álo lámččojuvvon fálddagat buot valáštallamiidda, dušše muhtumiidda. Dalle eai sáhte sii, geat leat doaimmashehttejuvvon, ieža válljet guđe valáštallama háliidit doaimmahit. Mánát sáhttet dasa lassin dovdat iežaset olggobealde, go eai beasa valáštallat ovttas luohkkáskihpáriiguin.

Maid áigu ráđdehus bargat?

Doaimmashehttejuvvon olbmot galget beassat leat fárus valáštallandoaimmain seamma láhkái go earátge.

Ráđdehus áigu

- ángiruššat ahte buohkat fátmastuvvojit go doaimmahit dáidaga, kultuvrra, eaktodáhtolaš doaimmaid ja valáštallama
- fuolahit ahte mieđušteaddjidođastusat šaddet digitála, ja ahte lágideamit fáallet bileahtaid mieđušteddjiide
- bargat dan ala ahte buot mánát galget sáhttit leat fárus unnimusat ovtta astoáiggedoaimmas ovttas earáiguin
- dahkat Norgga jietna- ja čalmmehemiidčállosiid girjerádjosa eanet dovddusin, nu ahte buohkaide leat girjjit olámuttus
- bargat dan ala ahte eanebut besset lohkat buriid girjjiid «Lohkki ohcá girjji» bokte
- joatkit barggu dan ala ahte olbmot besset searvat religiovdnii ja eará oskui buohcceviesuin ja eará dearvvašvuodafáldagain.

4

Gean ovddasvástádus leat vuoigatvuodát?

Oanehaččat muitaluvvon

Dán kapihttalis beasat lohkat maid servodat dahká doaimmashehttejuvvon olbmuid ja sin bearrašiid ovddas:

- Sihke stáhtas ja gielddain lea ovddasvástádus dasa ahte buohkat ožžot maid dárbbasit.
- Oallugat eai oaččo dan masa sis lea gáibádus.
- Váhnemiin, geain leat doaimmashehttejuvvon mánát, lea eanet ovddasvástádus go earáin, ja ožžot veahá doarjaga.
- Politihkkarat fertejit guladit doaimmashehttejuvvon olbmuid.

Dásseárvu lea departemeanttaid ovddasvástádus

Stáhta lea juhkkujuvvon olu departemeanttaide. Departemeanttain lea ovddasvástádus iešguđetge suorggis servodagas. Ovdamearkka dihte lea máhttodepartemeanttas ovddasvástádus buot áššiin mat gullet skuvlii.

Buot departemeanttaid stivre olmmoš gean gohčodit *stáhtaráđđin dahje ministtarin*. Stáhtaráđis lea ovddasvástádus dasa ahte departemeanta dahká dan mii lea departemeantta ovddasvástádus.

Buot departemeanttain lea ovddasvástádus dásseárvvus iežaset suorggis. Ja Kultur- ja dásseárvodepartemeanta galgá veahkehit eará departemeanttaid bargat

dásseárvvuin. Galgá leat dásseárvu juohke sajis.

Kultur- ja dásseárvodepartemeanttas lea earenoamáš ovddasvástádus gozihit ahte eará departemeanttat meannudit nu ahte

- buohkat searvadahttojuvvojit
- buohkat besset leat fárus
- ii oktage vealahuvvo

Doaimmashehttejuvvon olbmot galget beassat leat mielde ráhkadit politihka. Galget ovdamearkka dihte leat doaimmashehttejuvvon olbmot ráđiin ja lávdegottiin, mat barget doaimmashehttejuvvon olbmuiguin.

Gielddain lea maiddái olu ovddasvástádus

Gielddas lea ovddasvástádus olu fálaldagain gieldda ássiide. Sii sáhttet maiddái mearridit olu iešguđetlágan áššiid. Ovdamearkka dihte mearrida gielda gosa lea lohpi hukset ođđa viesuid. Dahje makkár visttiid lea lohpi hukset dihto sajiide.

Lea buorre ahte gielddat besset mearridit olu áššiid. Sii han dovdet eanadaga ja olbmuid geat orrot doppe buoremusat. Gielddat dihtet maiddái maid gieldda olbmot dárbbasit.

Lea dehálaš ahte gieldda ássit, besset leat fárus mearridit iežaset gielddas, Dát gohčoduvvo *báikkálaš demokratiijan*.

Bálvalusat leat gielddaid ovddasvástádus

Gielddat galget fállat bálvalusaid maid doaimmashehttejuvvon olbmot dárbbasit. Bálvalusat galget leat oassi seamma vuogádagas go bálvalusat earáide geat ássat gielddas. Ii galgga leat sierra vuogádat mas leat fálaldagat dušše olbmuide geat leat doaimmashehttejuvvon.

Gielddat ja fylkkagielddat galget nammadit sierra ráđiid olbmuide, geain leat doaibmavádjitvuodát. Ráđit galget beassat diehtit buot áššiid birra, mat gusket doaibmavádjigiidda. Ráđit galget fuolahit ahte olbmot,

geain leat doaimbavádjitvuodát, besset cealkit maid sii oaivvildit daid áššiid birra.

Odne eai oaččo buohkat vuoigatvuodaideaset

Lea hirbmat molsašuddi gielddas gildii ožžot go doaimmashehttejuvvon olbmot vuoigatvuodaideaset. Muhtun gielddain eai oaččo daid fálaldagaid maidda sis lea riekti, dahje fálaldagaid maid sii dárbbášit.

Doaimmashehttejuvvon olbmot vájalduvvojit politihkas

Go politihkkarat ráhkadit politihka doaimmashehttejuvvon olbmuid várás, de ráhkadit sii dávjá dearvvašvuhtii guoski politihka. Olbmot geat leat doaimmashehttejuvvon galget leat fárus buot politihkas. Politihkka doaimmashehttejuvvon olbmuid várás berre leat dásseárvvu birra.

Leat hárve olbmot geat hállet ovddasvástádusodastusa birra dán áiggi. Sáhtta leat danne go olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, hárve leat ođđasiin ja politihkas. Hárve barget doaimmashehttejuvvon olbmot ovttas olbmuiguin geat eai leat doaimmashehttejuvvon. Danne olbmot eai nu dávjá jurddaš doaimmashehttejuvvon olbmuid birra.

Politiikkaferitejt guldalit olbmuid geat leat doaimmashehttejuvvon

Leat dušše doaimmashehttejuvvon olbmot ieža geat dihtet movt sin dilli lea. Danne lea dehálaš sin guldalit ja ahte sii leat fárus ráđiin ja lávdegottiin.

Dát stuorradiggedieđáhus lea huksejuvvon earret eará seminárii gos doaimmashehttejuvvon olbmot besse muitalit movt sis lea dilli (geahča siidu 9). Dát lea ovdamearka movt sáhtta guldalit olbmuid, geat leat doaimmashehttejuvvon.

Doaimmashehttejuvvon olbmot feritejt beassat muitalit guđiid bálvalusaid sii dárbbášit

Lea dehálaš ahte olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon,

besset mitalit makkár bálvalusaid sii dárbbášit. Leat sii ieža geat buoremusat dihtet movt sin dilli lea. Sii sáhttet maid oažžut organisašuvnnaid, main sii leat lahttun, mitalit.

Doaimmashehttejuvvon olbmot besset härve mitalit maid sii dárbbášit. Ja gielddat, main lea ovddasvástáduš fálaldagain, váilu dávjá vuogádat hálddašit dan mii sidjiide mitaluvvo.

Eai buohkat, geat barget doaimmashehttejuvvon olbmuiguin, dieđe mat vuoigatvuodaid sis leat. Oallugat doivot dasa lassin ahte doaimmashehttejuvvon olbmot hálddašit unnit go sii dahket.

Fálaldagat fertejit ovttasbargat buorebut

Doaimmashehttejuvvon olbmot ožžot dávjá veahki olu iešguđetge sajiin, ovdamearkka dihte ruovttus ja skuvllas dahje barggus. Muhto dat iešguđet olbmot geat veahkehit, eai ovttasbargga álo nu bures guhtet guimmiideasetguin. Dat dagaha dávjá doaimmashehttejuvvon olbmuide váttisvuodaid go galget álgit juoga ođđasiin. Ovdamearkka dihte jus galget molsut skuvlla, dahje go leat gorgan skuvllas ja galget bargagoahtit.

Olbmot geat leat doaimmashehttejuvvon eai oaččo álo BankID

Ea leat buot doaimmashehttejuvvon olbmot geat ožžot BankID Dan geažil sii eai sáhtege geavahit buot stáhta ja gieldda neahttasiidduid. Olu neahttasiidduin leat garra gáibádušat sisalloggemii. Ráđđehus lea bargamin geahčadit sáhttet go sii ieža addit olbmuide juoidá mii sulastahtá BankID.

Koronapandemiijas ledje stuorra váikkuhusat

Go koronapandemiija lei, de giddejuvvoje olu fálaldagat. Dat lei eastadan dihte ahte olbmot njoammuduvvo.

Olu doaimmashehttejuvvon olbmot dárbbášit veahki sáhttit leat fárus servodagas. Sii dárbbášit maiddá veahki doaimmaide astoáiggis ja eallit bures. Go fálaldagat stengejuvvoje, de eai sáhttán sii šat dahkat daid dinggaid. Oallugiin, geat leat doaimmashehttejuvvon, hedjonii eallin pandemiija áiggi.

Dasa lassin hedjonedje fálaldagat go rahppojuvvui fas pandemijja maŋŋil.

Ráđđehusa oaidnu lea ahte doaimmashehttejuvvon olbmot fertejit beassat doalahit vuoigatvuodáideaset, jus boahtá ođđa pandemijja. Jus mii galgat vealtat njoammumis boahte áiggis, fertet mii dahkat veahá eará láhkái.

Veahkki mearridit áššiid

Váldeguoddi sáhtá veahkehit

Buohkat galget beassat mearridit iežaset badjel, muhto soapmásat dárbbasit veahá veahki nagodit dan. Dalle sáhtá oažžut váldeguoddi gii sáhtá veahkehit. Váldeguoddi sáhtá ovdamearkka dihte veahkehit

- fuolahit ahte oaččut vuoigatvuodáidat
- ordnet ruđa ja loana
- gávnnahit galggat go vuolláičállit šiehtadusaid
- gávnnahit berretgo loahpahit šiehtadusaid

Danne go buohkat galget beassat mearridit iežaset badjel, de galgá váldeguoddi álo čuovvut dan olbmo sávaldagaid, geas lea váldeguoddi. Son gii oažžu váldeguoddi, ferte miehtat oažžut váldeguoddi. Son ferte maiddái leat ovttá oaivilis gii váldeguoddi galgá leat.

Sullii 42 500 ollesolbmos lea váldeguoddi. Oallugat sis leat doaimmashehttejuvvon olbmot.

Ortnet, go lea dus lea váldeguoddi, gohčoduvvo *váldeguoddimin*.

Bákkolaš váldeguoddin

Jus lea áibbas dárbbaslaš veahkehan dihte olbmo oažžut vuoigatvuodáid, de sáhtá duopmostuollu mearridit ahte leat muhtun dinggat maid dát olmmoš ii beasa mearridit ieš. Ovdamearkka dihte ii oaččo son lobi váldit loana iešheanaláččat.

Dalle sáhtá olmmoš oažžut váldeguoddi, vaikko olmmoš

ieš ii mieđa dasa. Dát gohčoduvvo bákolaš váldeguoddin. Dat sáhtá dušše dáhpáhuvvat dallego olmmoš ii nákke ieš iežas áimmahuššat. Ovdamearkka dihte jus addá buot ruđaidis dahje geavaha daid spealuide, dan sadjái go máksit biepmu, biktasiid ja ásodaga. Lea hui hárve ahte muhtun ferte oažžut váldeguoddi iežas dáhtu vuostá.

Váldeguoddi galgá ankke álo guldalit su oaiviliid, gean son lea veahkeheame. Dat guoská maiddá jus olmmoš lea ožžon váldeguoddi dáhtus vuostá. Váldeguoddi galgá álohii veahkehit mearridemiin, nu ahte olmmoš beassá eallit iežas eallima nugo son háliida.

Sáhtá sáddet váidaga stáhtahálldašeaddjái jus ii lea vuostemielas dasa maid váldeguoddi dahká.

Muhtumat eai ipmir mii váldeguoddi lea

Muhtun olbmot eai ipmir maid dat mearkkaša go dus lea váldeguoddi, beroškeahhtá man olu veahki ožžot ipmirdit dan. Dahje sii eai ádde maid váldeguoddi mearrida. Dat sáhtá maiddá leat váttis soapmásiidda čilget dárkilit maid sii oaivvildit. Dát olbmot sáhte dárbašit eanet veahki, danne go lea váttis gávnnahit masa son lea ovttamielalaš dahje vuostemielas. Sáhtá maiddá leat váttis gávnnahit háliida go son váldeguoddi vai ii.

Go olmmoš ii ádde maid mearrádus mearkkaša, de daddjojuvvo ahte olbmos ii leat mearridangelbbolašvuhta.

Dát olbmot galget beassat mearridit dan maid sii sáhttet, nugo buot earátge. Muhto sii dárbašit dávjá vel eanet veahki mearridit go eará olbmot, geat dárbašit veahki váldeguoddis.

Váldeguddiid lánka rievdaduvvo

Ráđđehus lea bargame rievdadit váldeguddiid lága. Galgá šaddat čielgaseabbon lágas ahte lea eaktodáhtolaš oažžut veahki váldeguoddis. Dat galgá šaddat čielgaseabbon sihke njuolggadusaid olis ja sániiguin mat geavahuvvojit lágas.

Dasa lassin galgá šaddat čielgaseabbon ahte váldeguoddi ii sáhte dahkat maidege masa olbmos lea vuosteháku.

Láhka galgá maiddáí dadjat juoidá olbmuid váldeguddiid birra, geat eai ádde mii váldeguoddi lea, dahje masa váldeguoddi galgá leat veahkkin (sis geain ii leat mearridangelbbolašvuhta). Láhka galgá maiddáí dadjat čielgasit ahte váldeguoddit galget mearridit nu, ahte olmmoš beassá eallit eallimis nugo háliida eallit dan.

Láhka váldeguoddiid birra gohčoduvvo láhkaguoddiláhkan.

Veahkki doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemiidda

Buot mánáin ja nuorain galgá leat oadjebas ja buorre bajásšaddan. Ráđđehus áigu guldalit maid bearrašat lohket dárbbasit.

Ráđđehus háliida ahte buot mánát ja nuorat galget oažžut buoret fáldadaga. Dat galgá dahkat servodaga vealaid unnibun. Dat galgá maiddáí addit bearrašiid eanet friddjavuođa.

Doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemiin lea eanet ovddasvástádus go earáin

Sáhtá leat váttis go dus lea doaimmashehttejuvvon máná. Dutkan čájeha ahte doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemiin lea váddáset dilli go eará váhnemiin. Lea áddjás ja nákcagáibideaddji bargu fuolahit ahte máná oažžu dan maid dárbbasa.

Doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemat jotket dávjá ávjámis mánáideaset go šaddet rávisolmmožin. Viđa doaimmashehttejuvvon rávis olbmos orru okta ain váhnemiiddis luhtte.

Váhnemat eai leat álo duhtavaččat fáldadagaiguin

Muhtun bearrašat fárrejit eará gielddaide dahje gávpotosiide, main lea buoret fáldadat doaimmashehttejuvvon olbmuide. Dalle gohčoduvvojit sii dávjá *bálvalusbáhtareaddjin*.

Doaimmashehttejuvvon mánáid váhnemat ožžot eará oainnu almmolašvuodas go eará váhnemat. Sis váilot dávjá

dat dieđut maid dárbbasit. Ja sii ohcet dávjá dinggaid mat eai dohkkehuvvo. Dat dagaha ahte sii luhttet unnit stáhtii ja gielddaide go earát.

Dásseárvu gaskal váhnemiid lea maiddái heajut bearrašiin, main lea mánná gii lea doaimmashehttejuvvon. Dat lea danne go eadni bearrašis dávjá heaitá bargamis dahje bargá unnit ávjan dihte máná.

Maid áigu ráđđehus dahkat?

Ráđđehus áigu fállat prográmma «Movt minguin?»

Ráđđehus áigu joatkit fállamis veahki vanhemiidda, geain leat mánát geain leat doaimmavádjitvuodát prográmma «Movt minguin» olis.

Ráđđehus áigu maiddái árvvoštallat sáhttet go ráhkadit prográmma mánáid várás, geain leat oarbinat geain leat doaimmavádjitvuodát.

Ráđđehus áigu fállat prográmma International Child Development Programme

Ráđđehus háliida ahte buot gielddat sáhttet fállat prográmma International Child Development Programme (mánáid ovdáneami riikkaidgaskasaš prográmma). Prográmma lea váhnemiid oahpaheami birra ipmirdit maid máná dárbbasa.

Suodjaleapmi veahkaválddálašvuoda, boasttogeavaheami ja ávkkástallama vuostá

Geat gillájit veahkaválddálašvuoda, boasttogeavaheami ja ávkkástallama?

Muhtun olbmot gillájit dávjjit veahkaválddálašvuoda, boasttogeavaheami ja ávkkástallama, go earát. Dat dáhpáhuvvá dávjjit

- hui nuorra dahje hui boares olbmuiguin
- nissoniiguin
- doaimmavádjigiiguin

Mii lea veahkaválddálašvuolta, boasttogeavaheapmi ja ávkkástallan?

Veahkaválddálašvuolta lea go soames vaháguhtta nuppi. Dábáleamos ovdamearka lea go soames cápmá nubbi. Dat lea fysalaš veahkaválddálašvuota ovdamearka.

Boasttogeavaheapmi ja ávkkástallan lea go muhtun bágge dahje fille soapmása dahkat juoidá maid eai duođaid háliidivčče. Jus bágge muhtuma bargat bálkká haga, de ávkkástallá sin. Jus geavaha muhtun eará olbmo BankID dahkaluddat ahte son leat dat olmmoš, de geavaha nuppi identitehta boastut.

Rihkkun lea go muhtun dahká nu, ahte earát eai oaččo vuoigatvuotaideaset. Veahkaválddálašvuolta, boasttogeavaheapmi ja ávkkástallan leat iešguđetlágan rihkkumat.

Dábáleamos, go lea sáhka veahkaválddálašvuota birra, lea dattetge seksuálalaš veagalváldin. Dat lea go soames geavaha eará olbmo rupmaša vai ieš beassá návddašit vaikko ii leat ožžon lobi.

Olmmoš, guhte gullá mángga jovkui, lea earenoamáš stuorra várra gillát veahkaválddálašvuota, boasttogeavaheami dahje ávkkástallama.

Leat eanet nissonat go dievddut, geat leat doaimbavádjigat, geat šaddet gillájeaddjin.

Mii eat dieđe man galle doaimmashehttejuvvon olbmo leat veahkaválddálašvuota, boasttogeavaheami ja ávkkástallama gillájeaddjit. Oallugat mitalit go dakkárat dáhpáhuvet. Muhto leat várra hirbmat olusat geat eai mital. Dalle lea hui váttis diehtit man olusat vásihit dan.

Doaimmashehttejuvvon olbmui lea earenoamáš várra gillát veahkaválddálašvuota ja rihkkumiid

Olu olbmot, geat leat doaimmashehttejuvvon, ássat nu ahte lea earenoamáš várra gillát veahkaválddálašvuota ja

rihkkumiid. Muhtun bealit mat sáhttet stuorrudit vára leat jus

- sin ásodat muittuha institušuvnna
- hárve lea soames gii iská mii dáhpáhuvvá ásodagas
- sii eai dieđe nu olu iešmearrideami birra
- sii eai beasa mearridit ieža
- bargit heitet oanehis áiggi maŋŋil ja dávjá bohtet ođđa bargit
- bargit barget dušše moadde diimmu vahkus
- bargiin ii leat oahppu

Movt sáhttit mii eastadit veahkaválddálašvuoda ja rihkkumiid?

Garvin dihte veahkaválddálašvuoda- ja rihkkunvára, de berre leat muhtun gii iská ahte buot manná nugo go galgá. Sii berrejit maiddá iskat ahte leat buorit bargit geat dovdet lágaid. Ja ahte fálaldaga lágideapmi lea buorre.

Lea maiddá dehálaš ahte buohkat besset skuvllas oahppat mii veahkaválddálašvuoda ja rihkkun lea,. Buohkat fertejit maiddá beassat oahppat seksa birra.

Láhka dadjá maiddá ahte gielddat galget earenoamážit gozihit ahte sii, geat ožžot veahki earáin, eai gillá veahkaválddálašvuoda. Sii galget maiddá váruhit ahte sii eai bággehala dahje fillejuvvo seksuála ovtastallamii. Gielddain galget leat buorit plánat, nu ahte sáhttet fuomášit jus veahkaválddálašvuoda dáhpáhuvvá.

Maid áigu ráđdehus bargat?

Ráđdehus áigu gáhttet doaimmashehttejuvvon olbmuid veahkaválddálašvuoda ja rihkkumiid vuostá.

Ráđdehus áigu

- joatkit očcodeamis ovttasbarggu gaskal iešguđet bálvalusaid ja etáhtaid, mat galget várjalit rávis olbmuid lobihis áššiid vuostá – dat ovttasbargu gohčoduvvo TryggEst (OadjebaSamus)
- oahpahit heahteguovddážiid bargiid nu, ahte sii dihtet

eambbo olbmuid birra geain leat
doaimbavádjitvuodát (heahteguovddáš lea báiki gosa
muhtun gii lea heađis, sáhtta mannat vai lea oadjebas)

- oahpahit dearvvašvuodáfálaldagaid bargiid
veahkaválddálašvuoda ja rihkkuma birra
- joatkit fálaldagain masa váhnemat sáhttet ringet go
sis leat váttisvuodát mánáideasetguin – dat fálaldat
gohčoduvvo Foreldresupport (Váhnendoarjja)

Riekti láchčimii go deaivvada politiijaiguin

Go soapmása mielas lea váttis áddet áššiid maid eanas
olbmot ipmirdit, de sáhttet dan olbmos leat dat maid
gohčodit kognitiiva váttisvuhtan. Doaimmashehttejupmi
lea ovdamearka *kognitiiva váttuide*. Go politiijat arresterejit
muhtuma geas leat kognitiiva váttut, de lea sus riekti láchčimii
go politiijat barget áššiin. Sáhtta leat váttis politiijaide diehtit
leat gos sus, gean arresterejit, kognitiiva váttut.

Jus politiijat eai leat sihkkarat, de galget sii láchčit go gažadit
olbmo. Gažadeapmi mearkkaša čilget politiijaide mii lea
geavvan.

Juohke logát olbmos giddagasas leat kognitiiva váttut.
Muhto leat sihkkarit vel eanet, danne go giddagasat dihtet
hui unnán dan birra. Dát olbmot eai oaččo dan láchčima mii
sis galgá leat.

Maid áigu ráđđehus dahkat?

Ráđđehus áigu

- oččodit láchčojuvvon doaimmaid
doaimmashehttejuvvon olbmuide, geat čohkkájit
giddagasas
- oččodit buriid čovdosiid vai doaimmashehttejuvvon
olbmuin, geat čohkkájit giddagasas, leat buorit
bálvalusat.

Mii lea vaššikriminalitehta?

Vaššikriminalitehta lea go soames dahká juoidá lobiheamiid danne go ii liiko dihte olmmošjovkui.

Sivvan vaššikriminalitehtii muhtun olbmuid vuostá sáhtta leat

- gos sii dahje sin váhnemat leat eret
- religiovdna dahje eará osku
- geasa sii ráhkásmuvvet
- goabbán sohkaheallin sii dovdet iežaset
- goabbán sohkaheallin sii liikojit leat
- leat go sis doaimmavádjitvuodát

Vaššikriminalitehta ovdamearkkat dihto joavkkuid vuostá:

- dadjat juoidá mii čájeha vaši dahje vealaheami
- soardit soapmása
- buktit áitagiid
- billistit eará olbmuid dinggaid
- oalgguhit soapmása dahkat juoidá mii lea lobiheami
- geahččalit oažžut earáid givssidit soapmása

Go vaššikriminalitehta dáhpáhuvá, de šaddet dávjá olusat joavkkus ballui. Dat lea danne go ii ipmirdit ahte muhtumis lea miella leat bahá dakkáriid vuostá go sii. Maiddái olbmot olggobealde joavkku šadde ballui. Dat lea danne go sii eai liiko ahte veardagut gevvat.

Olbmot eai jáhke ahte olbmot geat leat doaimbavádjigat vásihit vaššikriminalitehta

Eai leat nu olusat geat muitalit politiijaide vaššikriminalitehta birra go dat dáhpáhuvvá

- olbmuid vuostá geat láhttejit eará sohka-beallin go mat sii leat riegeadeamis
- juvddálaččaid vuostá
- doaimbavádjigiid vuostá

Olusat jurddašit ahte dat dáhpáhuvvá hárve, dannego mii eat gula nu olu dan birra. Muhto daid olbmuid organisašuvnnat dadjet ahte olbmot eai muital go vaššikriminalitehta dáhpáhuvvá. Dat lea danne go sii eai ádde ahte lea vaššikriminalitehta maid vásihit.

Mii berret atnit dihto sáni vaššái doaimbavádjigiid vuostá

Olbmot ipmirdit bures mii vaššikriminalitehta lea go lea sáhka liikeivnnis. Dat lea danne go mis lea sátni «rasisma». Mis lea maid sátni «homofobiija» go olbmot eai liiko homofiila olbmuide. Ja mis lea «muslimavašši» go olbmot eai liiko muslimaide. Muhto mis ii leat sullasaš sátni dasa go olbmot eai liiko olbmuide geain leat doaimbavádjitvuodát.

Ruotas gávdno dakkár sátni: *funkofobija*. «Funko-» bohtá «*funk-s*» funksjonsnedsettelse sánis, ja «fobiija» mearkkaša ballu. Dan sáni leat mii geavahišgoahtán Norggas maiddái.

Gižžu vaši vuostá joatkašuvvá

Ráđđehus áigu joatkit bargamis dan vuostá ahte olbmot dadjamiin čájehit vaši.

diAlmmuhan:
Kultur- ja dásseárvodepartemeanta

Publikašuvnnaid diŋgon:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefovdna: 22 24 00 00
Publikašuvnnaid gávdná maid dáppe:
www.regjeringen.no

Olggošillustrašuvdna: Aksell
Mánát geain leat korpsagárvvut: Torshovkorpset
Moddjás nieida: Colourbox
Dievdu luonddus: Colourbox
Nieida juvlastuolus: Free Image on Unsplash
Olmái geas lea oaivesuodji: Colourbox

Prenten: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon (Departemeanttaid
sihkarvuoda- ja serviceorganisašuvdna)